

De Driestroom

voor mensen met een beperking

Kijken door de bril van ons geweten

Ruimte voor ethische vragen

*" De vraag is niet of we ethische vragen
in ons werk tegenkomen.*

De vraag is hoe we met deze vragen omgaan."

Voorwoord

Deze brochure gaat over ethische vragen in ons werk. Dat zijn vragen die te maken hebben met menswaardig handelen. De Driestroom wil deze vragen de aandacht geven die ze verdienen. Niet weggestopt in de hoofden van medewerkers. Wel open op tafel, in gesprekken tussen collega's en als terugkerend punt in het werkoverleg. We kiezen hiervoor omdat ethische vragen belangrijk zijn voor de kwaliteit van onze zorg en begeleiding.

Ethische vragen komen we tegen in ons dagelijks werk. Iedereen heeft er dus mee te maken. In deze brochure leggen we eerst uit wat ethische vragen zijn. Daarna presenteren we uitgangspunten voor het omgaan met ethiek binnen De Driestroom. Ook lichten we toe waarom ethische vragen belangrijk zijn voor de kwaliteit van zorg en voor een professionele invulling van ons werk. Tot slot beschrijven we een model om over ethische vragen te praten en geven we aan waar je meer informatie kunt vinden.

Verspreid over de tekst staan allerlei voorbeelden. Veel situaties zullen herkenbaar zijn of lijken op situaties die je zelf hebt meegemaakt. In de voorbeelden zie je dat ethiek niet alleen te maken heeft met grote problemen. Ethiek gaat vooral over hoe we iedere dag met onze cliënten en met elkaar omgaan. Een organisatie die zichzelf, haar cliënten en haar medewerkers serieus neemt, biedt ruimte voor het bespreken van ethische vragen.

In deze brochure zit de oproep om oog en oor te hebben voor ethische vragen. Dat hoeft je niet alleen te doen. Zo kun je samen met je collega's de voorbeelden in deze brochure doornemen en ook eigen situaties bespreken. Verder kun je in het werkoverleg aan de slag gaan met het gespreksmodel en leden van de werkgroep ethiek uitnodigen om meer over dit onderwerp te komen vertellen.

Gert Dagers

1. *Kijken door de bril van ons geweten*

Ethische vragen hebben te maken met de wens om menswaardig te handelen. Als we vanuit ethiek naar een situatie kijken, kijken we door de bril van ons geweten. Ethische vragen gaan vaak over het welzijn van mensen. Of over hoe mensen met elkaar omgaan.

Oog hebben voor ethische vragen

Ethiek is een bepaalde manier van kijken en benaderen. We kijken hoe we menswaardig kunnen handelen. Mag ik deze cliënt in zijn vrijheid beperken? Mag de cliënt zelf bepalen met wie hij een relatie wil? Gaan wij wel goed met deze cliënt om? Kan ik dit besluit wel voor de cliënt nemen? Dit zijn voorbeelden van vragen waarin het geweten spreekt. Het is belangrijk oog te hebben voor deze vragen, zeker in het werken met mensen met een verstandelijke beperking. Zij zijn immers voor een (groot) deel afhankelijk van keuzes die anderen voor hen en met hen maken.

De stem van het eigen geweten serieus nemen

Kijken vanuit de ethiek is niet nieuw. Nieuw is dat we op een andere manier met deze vragen willen omgaan. We bieden er meer ruimte voor. We willen dat medewerkers vragen met elkaar en met andere betrokkenen bespreken, bijvoorbeeld in het werk-

overleg. De ethische benadering staat niet los van de manier waarop we mensen begeleiden. Juist in die benadering komen we steeds ethische vragen tegen; zeker als we de stem van het eigen geweten serieus nemen. We beseffen dat ethische vragen onmisbaar zijn voor de kwaliteit van zorg.

Meer aandacht voor de menselijke maat

Ethiek is een thema voor iedereen binnen De Driestroom. Wordt aan het welzijn van de cliënten zo veel mogelijk recht gedaan? Kijken we wel genoeg vanuit de menselijke maat? Of zijn bijvoorbeeld de zorgtechnische, beheersmatige en medische maat de boventoon gaan voeren? Ethische vragen hebben te maken met de waarden die je zelf belangrijk vindt. Het zijn de vragen waarbij je geweten gaat spreken. Waarbij je bijvoorbeeld zegt: "Ik zou misschien wel anders willen, maar voor mijn geweten kan ik dat niet verantwoorden."

"Als ik cliënt van De Driestroom was, zou ik

Voorbeeld

Een nieuwe trui

Johan heeft met Jennie, een van zijn groepsleiders, een nieuwe trui gekocht. Zelf vindt hij hem mooi. Zijn moeder laat hem weten dat ze het een afschuwelijke trui vindt. Ze zegt: "Zo kun je niet rondlopen." Moeder en Jennie verschillen absoluut van mening. Wat is goed voor Johan zelf?

graag door mijzelf en mijn team begeleid worden."

Voorbeelden

Relatie tussen bewoners

Annet heeft sinds kort een relatie met Anton, een man die in hetzelfde huis woont. De groepsleiding verzet zich tegen deze relatie. Ze vinden dat Anton op een vreselijke manier de baas speelt over Annet. De ouders van Annet vinden dat deze relatie moet kunnen.

Welke beslissing is goed voor het welzijn van Annet?

Fixeren

Arno beschadigt zichzelf al langer, met name zijn ogen. De laatste tijd dreigt hij zijn nog goede oog ook te beschadigen. De groepsleiding en de arts overwegen om hem helemaal te fixeren. De ouders ontvangen het bericht dat dit op dit moment het beste is voor Arno. Is het menselijk gezien juist om de vrijheid van Arno zo te beperken? Hoe zwaar weegt de wens van de ouders?

Ethiek hoort bij het dagelijks werk. Hiernaast presenteren we uitgangspunten voor het omgaan met ethiek binnen De Driestroom. Die punten zijn belangrijk voor elke medewerker.

***Je kunt nooit zeggen:
"Mijn geweten keek even***

2. Ethiek als dagelijks werk

Ethische vragen horen bij ons werk

Ethische vragen kunnen we op ieder moment van de dag tegenkomen. Ze horen bij ons dagelijks werk. Wie aandacht besteedt aan deze vragen, durft te kijken door de bril van zijn geweten. Is wat we doen menswaardig voor deze cliënt?

Ethische vragen kunnen gaan over alles wat we tegenkomen. Ze horen bij de gewone dingen van het leven; bij eten en drinken, dagbesteding, vrije tijd, bejegening, vrije tijd en seksualiteit.

Iedereen heeft ethische vragen, op zijn eigen manier

Iedereen komt ethische vragen tegen. Ze horen dus ook bij iedereen. Je kunt niet zeggen: "Aandacht voor ethische vragen staat niet in mijn takenlijst." Ieder van ons heeft een eigen kijk op ethische vragen. Ons geweten is nu eenmaal iets persoonlijks. Dat is gevormd door alles wat we in ons leven hebben meegemaakt.

Het is belangrijk over ethische vragen te praten

Met ethische vragen kunnen we net zo omgaan als met andere vragen in ons werk. We kunnen ze bespreken. Omdat de vragen persoonlijk zijn, voelen we soms een drempel. Toch is het belangrijk er

met elkaar over te praten. Je kunt samen met collega's op zoek gaan naar wat menselijk gezien echt goed is. Zo kunnen we van elkaar leren. We kunnen elkaar steunen als ons geweten gaat spreken of misschien zelfs gaat spoken.

Iedereen is verantwoordelijk voor ethische vragen

Iedere medewerker is verantwoordelijk voor de ethische vragen die hij of zij tegenkomt. Je kunt je niet afkeren en zeggen: "Ik heb het niet geweten." Je kunt die vragen ook niet afschuiven naar anderen, bijvoorbeeld naar je leidinggevende of naar iemand van jouw afdeling die daar volgens jou meer gevoel voor heeft. Ethische vragen doen dus een beroep op je eigen verantwoordelijkheid.

We moeten oog en oor hebben voor ethische vragen

Ethische vragen beginnen met waarnemen: aandachtig kijken, horen en voelen. Je moet bereid zijn om ethische signalen in je omgeving op te vangen. Als we aandacht hebben voor menswaardig handelen naar elkaar, gaat het leven er automatisch een stuk op vooruit. Zo maakt de aandacht voor ethische vragen het leven beter; het is een echte kwaliteitsverbeteraar.

de andere kant op."

3. *Ethische vragen zijn belangrijk*

Denken en praten over ethische vragen kost tijd. Tijd, die al zo kostbaar is. Ethische vragen leveren ook veel op. Ze helpen ons verder. Ze zijn onmisbaar voor de kwaliteit van zorg en voor een professionele invulling van ons werk.

Onmisbaar voor de kwaliteit van zorg

We willen zorg met kwaliteit leveren. Kwaliteit heeft te maken met wat echt goed is voor onze cliënten. Als we over kwaliteit spreken, hebben we het dus over hun welzijn. Het is daarom belangrijk oog te hebben voor de ethische vragen die we tegenkomen. Niet op enkele plaatsen, maar binnen de hele Driestroom. Ieder team kan ervoor zorgen dat deze vragen de aandacht krijgen die ze verdienen. Niet eenmalig, maar structureel.

Meer aandacht voor waar het echt om draait

Ethische vragen nodigen uit te kijken waar het bij een cliënt echt om gaat. Zij kunnen prikkelen om de gangbare oplossingen te doorbreken. Het bespreken van het menswaardige van een situatie, levert vaak nieuwe gezichtspunten op. Het leidt tot een nieuwe manier van kijken naar dezelfde situatie. De extra tijd die dat kost, verdient zich meestal terug. Niets kost zoveel tijd als blijven hangen in vaste modellen en patronen.

Aanpak van mensenwaardige situaties

Heel veel dingen in ons werk doen we zoals we ze altijd doen, zonder er telkens opnieuw bij na te denken. Ethische vragen kunnen die vanzelfsprekendheden in twijfel trekken. Dat is goed omdat vanzelfsprekendheden soms tot mensenwaardige situaties leiden. We doen dan iets omdat we het altijd zo doen, niet omdat het goed is voor de cliënt. Ethische vragen brengen deze blinde vlekken in beeld.

Goed voor het welbevinden van medewerkers

Ethische vragen zijn de stem van het geweten van de medewerkers. Mensen worden onrustig als zij niet luisteren naar de stem van hun geweten. Als een medewerker niet luistert naar het eigen geweten, heeft dat gevolgen voor zijn welbevinden en zijn functioneren als professional. Aandacht voor ethische vragen is dus van belang voor de voldoening en motivatie die je uit je werk kunt halen.

"Aandacht voor ethische vragen is van belang voor de

Voorbeelden

Goed voor de teamgeest en werksfeer

Als binnen je team open over ethische vragen gesproken wordt, dan gaan deze vragen niet onderhuids werken. Er zijn dan geen terreinen waarvoor een soort spreekverbod geldt. Openheid is goed voor de teamgeest en voor de werksfeer. Bij ethische vragen bespreek je wat jezelf en je collega's dag in dag uit beweegt om voor anderen te zorgen. Het biedt de gelegenheid om met elkaar over de wezenlijke dingen van het werk te praten.

Opeens veel geld

Annelies is een zwakbegaafde vrouw. Ze heeft de laatste tijd opeens veel geld. Haar ouders vermoeden dat het geld afkomstig is van activiteiten die het daglicht niet kunnen verdragen. Ze willen dat Annelies buitenshuis gevolgd wordt om te zien wat ze uitspookt. De groepsleiding voelt daar niets voor. Wie handelt echt in het belang van Annelies?

Praten over een collega

Samen met een collega praat je de laatste tijd nogal eens over een derde collega. Dat gebeurt niet op een positieve manier. Het lijkt eerder op roddelen en zwart maken. Op een bepaalde manier is het wel prettig om te doen, maar je geweten begint op te spelen. Wat moet je doen?

voldoening en motivatie die je uit je werk kunt halen."

Voorbeeld

Wel of niet een collega aanspreken

Een begeleider ziet zijn collega steeds weer op een negatieve manier met een bewoner omgaan. Hij vindt dat eigenlijk niet kunnen. Zo ga je niet met iemand om, zelfs al gedraagt die bewoner zich vervelend en soms ook agressief. Wat moet hij menselijk gezien doen? Zijn mond opendoen of net doen of hij niks ziet?

In onze haast vergeten we soms te kijken wat

4. Praten over ethische vragen

De Driestroom heeft een model gemaakt om over ethische vragen te praten. Dat kun je bijvoorbeeld gebruiken in het werkoverleg. Je kunt dan samen met collega's een situatie bespreken en ook tot een besluit komen. Het model bestaat uit zes stappen. Die staan hieronder op een rij.

Stap 1: Situatie beschrijven

De eerste stap is het beschrijven van de situatie. Beschrijf wat er aan de hand is en waarom in deze situatie het geweten gaat spreken.

Stap 2: Ethische vraag stellen

Formuleer de vraag die bij deze situatie past. Vaak zal er sprake zijn van meerdere vragen. Zo kan ieder teamlid zijn eigen ethische vraag formuleren.

Stap 3: Feiten verzamelen

Het verzamelen van feiten is de volgende stap. Welke feiten zijn belangrijk om de vraag goed te begrijpen? Wat moet je weten om de vraag te kunnen beantwoorden? Verzamel feiten tot je echt weet waarover je het hebt.

Stap 4: Ethische vraag beantwoorden

Het vinden van het antwoord is een proces. Hierin worden feiten, waarden en visies bij elkaar gebracht. Het argumenteren hierover leidt uiteindelijk tot een antwoord. Dat kan het antwoord zijn voor één persoon, of voor de hele groep.

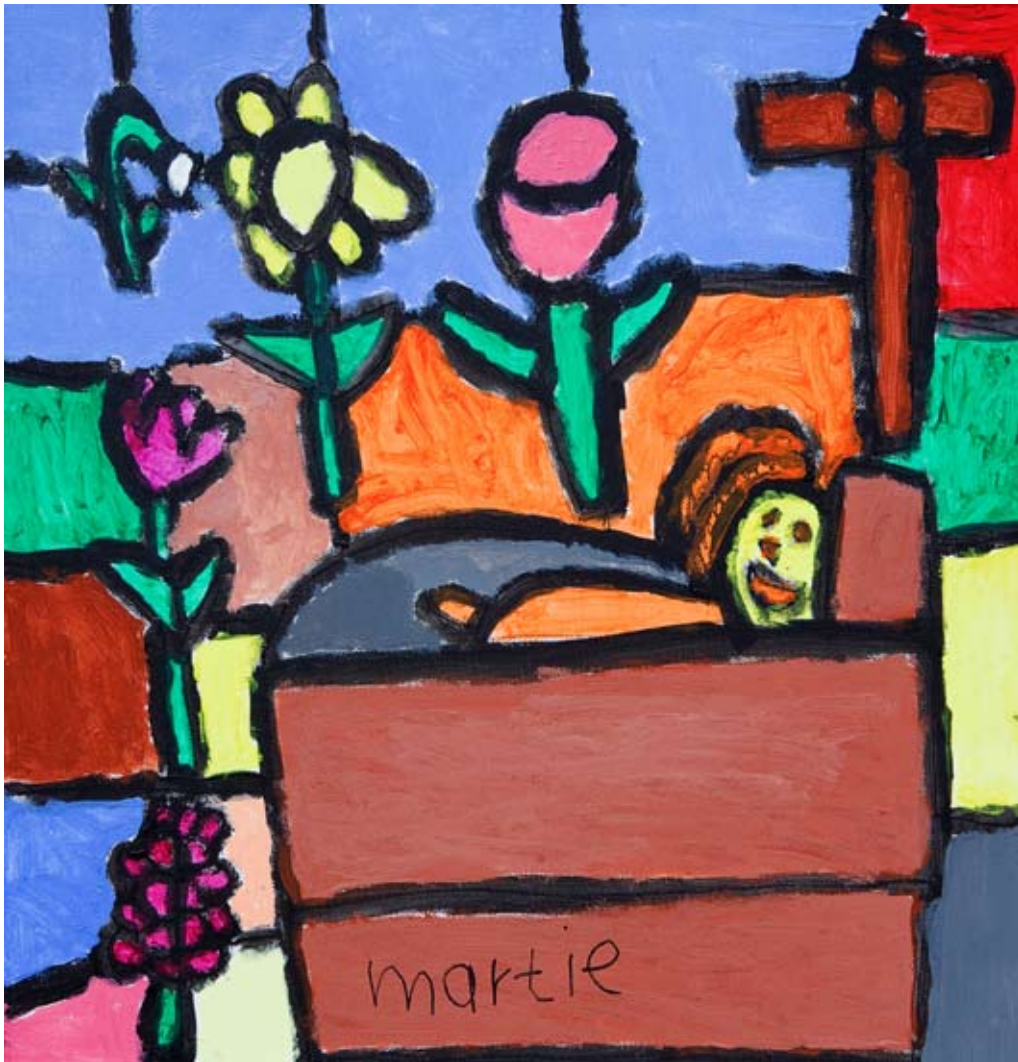
Stap 5: Besluit nemen over handelingen

Het antwoord leidt tot concrete handelingen. Het is belangrijk hierover met de betrokkenen een besluit te nemen: welke handeling moet uitgevoerd worden, wie zal dat doen, hoe moet dat gebeuren en wanneer?

Stap 6: Evalueren

De laatste stap is het samen evalueren van de voorgaande stappen. Wat is goed gegaan en wat kan beter? Durf kritisch te bekijken wat er gebeurd is en hoe jullie dat hebben aangepakt.

niemand echt nodig heeft.

Mijn agenda is wel vol, maar nooit te vol voor men

5. Meer informatie

Met deze brochure willen we ethiek binnen De Driestroom tot leven brengen. De voorbeelden en teksten zullen zeker nieuwe vragen oproepen. We nodigen je uit samen met collega's op zoek te gaan naar antwoorden.

Intranet

Op intranet vind je meer informatie over ethiek binnen De Driestroom. Er is bijvoorbeeld beschreven hoe je in het werk meer aandacht aan ethische vragen kunt besteden. Verder staat er een uitgebreide versie van het gespreksmodel op. Ook staan op intranet de gegevens van de werkgroep ethiek.

Werkgroep ethiek

Wil je nog meer informatie? Dan kun je contact opnemen met de werkgroep ethiek. Je kunt bijvoorbeeld een van de leden uitnodigen om in het werkoverleg een toelichting te geven op het model.

swaardige bejegening.

Verzet tegen een nieuwe woonplek

Jan woont al enige tijd binnen een woonvoorziening. Hij komt door zijn mogelijkheden in aanmerking voor een andere woonvoorziening. Dat komt ook bijzonder goed uit, want Piet zou erbij gebaat zijn om juist op de plek van Jan te gaan wonen. Jan verzet zich met hand en tand tegen een verhuizing. Toch zijn de hulpverleners ervan overtuigd dat Jan in de nieuwe woonvoorziening beter tot zijn recht komt. Wat is in dit kader echt goed doen?

Innemen van medicijnen

Pieternel verzet zich met hand en tand tegen het innemen van bepaalde rustgevende medicijnen. Toedienen kan alleen met dwang of door ze 'stiekem' in haar eten te doen. Is het ethisch verantwoord deze medicijnen te geven tegen de wil van Pieternel in?

Voorbeelden

Contact bewoner met vrijwilliger

Met veel moeite heeft een begeleidingsteam na ongeveer een jaar zoeken een vrijwilliger gevonden. Hij heet Herman. Herman onderneemt activiteiten met een cliënte die Gerda heet. Door de activiteiten krijgt Gerda weer zin in haar leven. Zij bloeit helemaal op. Eén teamlid heeft twijfels over het contact tussen Gerda en de vrijwilliger. Bij het ophalen is het contact tussen Gerda en Herman wel erg intiem. Gerda zoent Herman uitbundig op zijn wangen en houdt zijn hand liefdevol vast als ze naar de bus lopen. Dit teamlid vraagt zich af wat ze met haar knagende geweten moet doen.

Kinderwens

Trudy is een vrouw met een licht verstandelijke beperking. Zij woont zelfstandig met haar normaal begaafde partner. Zij heeft de wens geuit om samen met hem een kind te krijgen. Haar begeleiders hebben ernstige zorgen over deze kindwens. Vanuit eerdere ervaringen met Trudy weten zij dat zij zich totaal niet kan voorstellen wat 'zorgen voor iemand' betekent. Op voorzichtige wijze brengen de begeleiders hun zorgen naar voren. Trudy wuift ze achteloos weg. Wat is hier menselijk gezien goed?

Dieet

Charles is licht verstandelijk gehandicapt. Vanwege een hartprobleem moet hij oppassen met wat hij eet. Hij heeft een vetvrij en cholesterolarm dieet.

Daarom mag hij slechts af en toe een boterham met pindakaas.

De laatste tijd wil hij elke broodmaaltijd een boterham met pindakaas. Als hij zijn zin niet krijgt, wordt hij erg boos. De groepsleiding schrikt hiervan en probeert dan om hem weer rustig te krijgen. Zijn ouders en met name zijn moeder vinden dat het dieet strikt gevolgd moet worden. De groepsleiding is verdeeld. Enkele van hen geven Charles iedere broodmaaltijd een boterham met pindakaas. Wat is hier handelen voor het welzijn van Charles?

Stichting De Driestroom

Industrieweg-oost 27

Postbus 139

6660 AC Elst

T (0481) 36 60 00

F (0481) 36 60 60

www.driestroom.nl

Colofon

Dit is een uitgave van De Driestroom

Fotografie Goedele Monnens • *Vormgeving* ter Haar Romeny & Ketel • *Druk* Efficiënt Nijmegen • *april 2009*